

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційну роботу Шкарупи Олени Василівни
на тему «Методологічні засади державного регулювання екологічної
модернізації національної економіки»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковою тематикою

Інноваційні можливості вирішення екологічних проблем, з якими на сьогоднішній день стикнулося людство, змінюють уявлення про те, що економічне зростання є головною загрозою цивілізаційного поступу. Модернізація виробничих потужностей та зміна споживацького ставлення до природи є передумовою збереження природного довкілля, його продуктивності та зменшення екологічних втрат. В той же час вирішуючи економічні проблеми людство не враховує того, що економіка є лише підсистемою глобальної екосистеми Землі, яка черпає з неї ресурси та повертає відходи. Неспроможність традиційної парадигми розвитку економіки забезпечити якісне функціонування суспільства висуває необхідність реалізації нової концепції, в основі якої лежить модель сталого розвитку економіки. Досягнення цілей сталого розвитку національної економіки має відбуватись за сприяння ефективних інститутів, модернових норм, правил, механізмів, які покликані упорядковувати діяльність економічних суб'єктів та збалансовувати їх інтереси. Вирішення цих завдань автор вбачає у теоретико-методологічному та прикладному дослідженні наукових засад державного регулювання процесами екологічної модернізації національної економіки. У зв'язку з цим актуальність дисертаційної роботи Шкарупи О.В. не викликає сумнівів. Варто зазначити, що викладені у дисертації положення мають теоретичну та практичну цінність і викликають значний науковий інтерес.

Дисертаційна робота Шкарупи Олени Василівни безпосередньо

виконувалась відповідно до плану тематики науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного університету. Результати дослідження використано при розробленні держбюджетних тем, зокрема: «Розроблення фундаментальних основ відтворювального механізму «зеленої» економіки в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0115U000684), «Фундаментальні основи формування екологічно орієнтованих механізмів реалізації соціально-економічного потенціалу в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0111U002149), «Фундаментальні засади управління екологічно спрямованою дематеріалізацією соціально-економічних систем» (№ д/р 0112U006839), «Розроблення методологічних та методичних основ оцінки екологічних втрат для формування еколого-економічної політики в інтересах сталого розвитку» (№ д/р 0109U004805), «Механізми реалізації потенціалу дематеріалізації та ресурсозбереження національної економіки в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0113U001746), «Фундаментальні основи формування механізмів забезпечення інноваційного розвитку економічних систем» (№ д/р 0109U008930), «Розроблення фундаментальних основ відтворювального механізму соціально-економічного розвитку в ході Третьої промислової революції» (№ д/р 0118U003578), де автором в цілому обґрунтовано методичні та практичні положення щодо формування системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Положення дисертаційної роботи Шкарупи О.В. спираються на фундаментальні засади економічної теорії, теорії розвитку систем, теорії макроекономіки. Автором опрацьовано та використано здобутки представників економічної теорії, еколого-економічної теорії, теорії збалансованого розвитку господарських систем та ін.

Матеріали та висновки дослідження базуються на ґрунтовній

виконувалась відповідно до плану тематики науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного університету. Результати дослідження використано при розробленні держбюджетних тем, зокрема: «Розроблення фундаментальних основ відтворювального механізму «зеленої» економіки в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0115U000684), «Фундаментальні основи формування екологічно орієнтованих механізмів реалізації соціально-економічного потенціалу в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0111U002149), «Фундаментальні засади управління екологічно спрямованою дематеріалізацією соціально-економічних систем» (№ д/р 0112U006839), «Розроблення методологічних та методичних основ оцінки екологічних втрат для формування еколого-економічної політики в інтересах сталого розвитку» (№ д/р 0109U004805), «Механізми реалізації потенціалу дематеріалізації та ресурсозбереження національної економіки в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0113U001746), «Фундаментальні основи формування механізмів забезпечення інноваційного розвитку економічних систем» (№ д/р 0109U008930), «Розроблення фундаментальних основ відтворювального механізму соціально-економічного розвитку в ході Третьої промислової революції» (№ д/р 0118U003578), де автором в цілому обґрунтовано методичні та практичні положення щодо формування системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Положення дисертаційної роботи Шкарупи О.В. спираються на фундаментальні засади економічної теорії, теорії розвитку систем, теорії макроекономіки. Автором опрацьовано та використано здобутки представників економічної теорії, еколого-економічної теорії, теорії збалансованого розвитку господарських систем та ін.

Матеріали та висновки дослідження базуються на ґрунтовній

аналітичній базі, яку складають закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства екології та природних ресурсів України; аналітичні дані Державної служби статистики України, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, дані Євростату, наукові праці українських і зарубіжних учених, інформаційні матеріали періодичних видань України та інших країн, офіційні звіти та публікації міжнародних організацій, матеріали міжнародних та вітчизняних неурядових організацій. Аналіз та систематизацію інформації спрямовано на пізнання об'єкта та предмета дослідження.

Положення роботи підтверджуються опрацюванням значної кількості зазначених матеріалів, здійсненням ґрунтовних розрахунків. Дослідження проводилось на основі використання загальнонаукових та прикладних методів, серед яких методи теорії наукового пізнання та узагальнення, історизму, наукової абстракції, що були використані автором для дослідження теорії екологічної модернізації та теорії збалансованого розвитку економіки, визначення впливу концептуальних підходів економічних та інституційних вчень на формування державного регулювання екологічної модернізації національної економіки, обґрунтування та уточнення категоріального апарату; системний підхід – для системного дослідження важелів та каналів державного регулювання екологічної модернізації національної економіки; порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція – для дослідження передумов формування системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки; графічний і табличний методи – для наочного відображення результатів, дослідження динаміки організаційно-інституційних перетворень на шляху до сталого розвитку економіки, інструментарію державного регулювання екологічної модернізації національної економіки; економіко-статистичний аналіз – проведення аналізу для оцінки процесів екологічної модернізації за технологічними процесами національної економіки; логічного узагальнення – для отримання висновків, розробки

практичних рекомендацій щодо концептуальних основ державного регулювання екологічної модернізації національної економіки України та узагальнення результатів дослідження; економіко-математичне прогнозування – при прогнозуванні динаміки ВВП залежно від екомодернізаційних змін.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів полягає в вирішенні наукової проблеми щодо розроблення теоретико-методологічних засад формування системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки та наукового підґрунтя її забезпечення в системі управління національним господарством України для «зеленого» зростання.

Теоретико-методологічні та прикладні результати дослідження автор отримала особисто. Вони полягають у наступному:

Вперше:

- сформовано концептуальні засади системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки з позиції холістичності, на основі поєднання телеологічного, структурного та функціонального підходів, які в сукупності забезпечують збалансованість розвитку економіки (параграф 1.3, с. 106-118; с. 9 автореферату);
- розроблено методологічний підхід до визначення рівня релевантності каналів просування екомодернізаційних змін залежно від середньозваженого розміру і тренду відхилення розривів прогнозних значень індикаторів інтегрального індексу інноваційного розвитку, що дозволило обґрунтувати механізм комбінаторики регулювальних заходів (параграф 2.1, с. 122-153; с. 12-14 автореферату);
- запропоновано теоретико-методологічні засади виявлення каналів, через які реалізація регуляторних впливів стає каталізатором та/або інгібітором ефективності екологічної модернізації національної економіки на основі застосування інструментарія когнітивного моделювання для обґрунтування щільності причинно-наслідкових зв'язків між факторами, що обумовлюють рівень розвитку, стійкість, відкритість, сприятливість середовища

підтримання екомодернізаційних змін із позиції суб'єктів господарювання (параграф 3.1, с. 178-192 та с. 14-15 автореферату);

- розроблено науковий підхід до оцінювання ймовірності залежності ефективності впровадження екомодернізаційних трансформацій від ресурсної підтримки держави та якості «зеленого» зростання національної економіки з урахуванням інтегрального індикатору на основі методу Харрінгтона, що дозволило підтвердити гіпотезу про вплив системних екопродуктивних зрушень у національній економіці в цілому (параграф 4.1, с. 275-278 та с. 14-15 автореферату);
- запропоновано методологію прогнозування інтенсивності макроекономічних зрушень у національній економіці залежно від якості «зеленого» зростання НЕ, рівня та структури фінансового забезпечення екомодернізаційних трансформацій під впливом якісних та кількісних змін у функціонуванні всіх каналів просування екомодернізацій у національній економіці (параграф 5.2, с. 330-338 та с. 24-25 автореферату).

Удосконалено:

- теоретичні засади та науковий інструментарій дослідження результативності каналів просування екомодернізаційних змін, що дозволяє визначати ефективність реалізації заходів державного регулювання екологічної модернізації національної економіки за галузями (параграф 4.1, с. 255-270; с. 18-19 автореферату);
- наукові положення державного регулювання екологічної модернізації національної економіки щодо рівня ефективності екопродуктивних трансформацій, що базується на побудові детермінантної моделі, яка дозволяє збалансовано зіставляти якісні та кількісні характеристики ефективності релевантних каналів просування екомодернізацій, оцінені за допомогою інструментарію нечіткої логіки (параграф 3.1, с. 175-193 та с. 14-15 автореферату);
- науковий інструментарій прогнозування динаміки інноваційної активності підприємств щодо запровадження екомодернізаційних змін, який дозволив

побудувати оптимістичний, реалістичний та песимістичний прогнози зростання частки підприємств, які впроваджують інновації та нішеві екомодернізації для регіонів України (параграф 5.1, с. 299-328 та с. 23-24 автореферату);

- методичний інструментарій прогнозування підприємницької активності у сфері екологічної модернізації, який дозволяє формувати комплексні програми і стратегії розвитку національної економіки на базі моделювання зростання частки підприємств-екоінноваторів в цілому та за окремими галузями як реакції на застосування трьох типів комплексів регулювальних заходів («instant», «flowing», «long-term») (параграф 3.3, с. 231-235 та с. 16-17 автореферату);

Набули подальшого розвитку:

- понятійний апарат державного регулювання екологічної модернізації за рахунок введення в термінологічний обіг понять «екологічна модернізація національної економіки» та «нішеві екомодернізації», що передбачає наявність ієрархічно-впорядкованої системи, інституційної, інформаційної, ресурсної, функціональної та методичної узгодженості, пріоритетність інноваційних нішевих екомодернізацій для сталого розвитку національної економіки та надають поштовх ланцюгової реакції, в процесі якої змінюється цільове спрямування інновацій і розширюється коло кінцевих бенефіціарів (параграф 1.1-1.2, с. 50-56, 76-88 та с. 8-9 автореферату);
- теоретичні засади обґрунтування об'єктів державного регулювання екомодернізаційних змін в економіці шляхом класифікації нішевих екомодернізацій, що є підґрунтям для диверсифікації форм та важелів державного регулювання (параграф 1.2, с. 86-90 та с. 8 автореферату);
- система принципів державного регулювання національної економіки шляхом доповнення її принципами, які враховують особливості екологічної модернізації, що дозволяє побудувати систему збирання та оброблення потоків статистичної інформації, встановлювати відповідність якості впроваджених нішевих екомодернізацій їх фінансовій забезпеченості,

залучати стейкхолдерів усіх рівнів до регуляторного процесу (параграф 1.2, с. 77-85 та с. 9-10 автореферату).

Наукова цінність та практична значимість результатів дослідження

У дисертаційній роботі досліджено сутність, склад та структуру системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки, здійснено аналітичну оцінку стану забезпечення екологічної модернізації національної економіки, обґрунтовано перспективні напрями формування системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки, що має значну наукову цінність.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці нових практичних рекомендацій щодо теоретико-методологічного обґрунтування, розроблення концептуальних положень та науково-практичних рекомендацій державного регулювання екологічної модернізації національної економіки. Зокрема, спрогнозовано динаміку ВВП залежно від наявності / відсутності рівня ефективності державного регулювання екологічної модернізації національної економіки та рівня залучення різних стейкхолдерів до процесу її інвестиційного забезпечення. Висновки роботи можуть лягти в основу національної стратегії модернізаційних перетворень на шляху до сталого розвитку національної економіки України.

Результати дисертаційного дослідження були застосовані під час реалізації Проекту ПРООН/ГЕФ «Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України» (довідка UNDP /2017/ENV/2-131217 від 13.12.2017 р.); в діяльності Департаменту економічного розвитку і торгівлі Сумської обласної державної адміністрації (довідка 02-01/1458 від 12.12.2017 р.); у діяльності Управління економіки Конотопської міської ради (лист № 276 від 18.12.2017 р.); у діяльності ТОВ «Сумитеплоенерго» (довідка 5427 від 12.12.2017 р.); у діяльності Тростянецької фабрики ПрАТ «Монделіс Україна» (довідка № 131 від 23.11.2017 р.). Крім того, основні положення дисертаційної роботи були використані в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання навчальних дисциплін «Економіка і

структурою, послідовністю, повнотою викладу та достатнім рівнем аргументованості її положень і висновків. Розділи дисертації є логічно структурованими, містять елементи наукової новизни. Дослідження змісту і структури роботи вказує на те, що дана дисертація є цілісним завершеним науковим дослідженням.

Дискусійні положення та критичні зауваження

Відзначаючи змістовність та обґрунтованість наукових здобутків поданої до захисту дисертації, слід, однак, відзначити наявність в ній певних дискусійних положень та недоліків.

1. У розділі 1 (п. 1.3) здійснено дослідження суті, структури та ролі державного регулювання екологічної модернізації в системі розвитку національної економіки. Однак, автором не приділено належної уваги значенню організаційно-інституційного середовища в цьому процесі, що відіграє важливу роль в забезпеченні сталого розвитку економіки країни. На наш погляд, слід було б більшу увагу приділити дослідженню особливостей формальних та неформальних інститутів на сталий розвиток економіки в контексті її екологічної модернізації.
2. Аналізуючи динаміку соціально-економічних та організаційно-інституційних чинників, як передумов виявлення каналів стимулювання екоінноваційних зрушень у національній економіці (п. 2.1), автор констатує позитивні і негативні прогнози, не виявляючи при цьому причин і наслідків зазначених тенденцій.
3. Аналіз формування методів та важелів державного регулювання екологічної модернізації національної економіки автор здійснює за допомогою показників розвитку, стану та структури національного господарства, рівня макроекономічної ситуації, інноваційно-технологічного оновлення, бюджетних видатків на охорону довкілля тощо. Разом з цим, автор випускає з-під уваги дослідження такого важливого чинника, як «зелені» інвестиції в національну економіку, які

організація інноваційної діяльності», «Економіка ресурсовикористання», «Стратегічне планування», «Теорія розвитку систем», «Сталий розвиток суспільства», «Економічне прогнозування» (Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи від 08.12.2017 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Дисертаційне дослідження Шкарупи О.В. є самостійною завершеною науковою працею, результати якої автор отримала особисто. Достовірність таких результатів підтверджується достатньою апробацією у міжнародних та фахових наукових виданнях, участю у всеукраїнських та міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, наявністю довідок про впровадження результатів дослідження. Зокрема, основні положення дисертації були висвітлені на таких конференціях: «Scientefic conference on economics and entrepreneurship» (м. Ріга, Латвія, 2012, 2016, 2017 рр.); «Modernization of socio-economic systems: the new economic conditions» (м. Кельце, Польща, 2016 р.); «Problems and prospects of territories' socio-economic development» (м. Ополь, Польща, 2015 р.); «Актуальні проблеми сучасної економіки: реалії сьогодення» (м. Ужгород, 2015 р.); «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті єв-роінтеграції» (м. Рівне, 2015 р.); «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015 р.); «Стратегія підприємства в контексті підвищення його конкурентоспроможності» (м. Донецьк, 2014 р.); «Управління економічними системами: концепції, стратегії та інновації розвитку» (м. Хмельницький, 2014 р.); «Institutional framework of the economy functioning in conditions of transformation» (м. Нюрнберг, Німеччина, 2014 р.); «Економіка для екології» (м. Суми, 2012, 2014-2016 рр.); «Теорія і практика сучасної економіки» (м. Черкаси, 2012 р.); «Теория и практика трансформационных процессов в экономике регионов, отраслей и предприятий» (м. Курськ, РФ, 2012 р.); «Теорія та практика управління економічним розвитком» (м. Київ, 2012 р.) та інші. Схвальну оцінку основні

положення дисертації одержали також і на всеукраїнських наукових конференціях, а саме: «Сучасні економічні проблеми розвитку промислового сектору в Україні» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 2012, 2014, 2016 рр.); «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (м. Донецьк, 2010 р.)

За темою дисертації опубліковано 64 наукові праці, з яких 28 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 26 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, серед яких 6 – до бази Scopus та 3 – до бази Web of Science), 7 статей у наукових виданнях інших держав, 18 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Характер видань і зміст наукових праць відповідають вимогам.

Основні результати дослідження Шкарупи О.В. оприлюднені та достатньою мірою апробовані до захисту дисертації.

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації

Вивчення дисертації, автореферату та публікацій здобувача дає можливість опоненту зробити висновок, що дослідження виконане у відповідності з вимогами до наукових досліджень зазначеного напрямку та рівня. Автореферат у повній мірі відображає зміст дисертації, а викладені в ньому положення, висновки та рекомендації обґрунтовані належним чином у самій дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, виконаним на достатньо високому науково-теоретичному рівні. Дисертація оформлена у відповідності з нормами і правилами України. Автореферат за структурою і оформленням відповідає визначеним в Україні стандартам. Зміст автореферату відповідає змісту дисертаційної роботи.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності в цілому

Дисертаційне дослідження Шкарупи О.В. відзначається логічною

також виступають передумовою забезпечення розвитку національної економіки України.

4. У дисертаційному дослідженні автор виявляє результативність каналів просування екомодернізаційних змін (параграфи 2.1, 3.1, с. 122-190 та с 12-15 автореферату). Вважаємо, що наукові результати були б більш ґрунтовними, як би автор дослідила взаємозалежність показників на основі вибірки економік окремих країн (розвинутих та транзитивних країн).
5. Автор глибоко розкриває концептуальні основи формування системи державного регулювання екологічної модернізації національної економіки на шляху до сталого розвитку економіки України, проте недостатньою мірою висвітлює методи регулювання «зеленої» економіки (якісну оцінку чого наведено в роботі), а саме форми державного впливу на провідні сектори економіки з орієнтацією їх на відновлювані види ресурсів (стор. 275-277 дисертації). Зокрема, варто було б проаналізувати провідні сектори економіки на шляху до сталого розвитку, а саме: органічне землеробство, лісове господарство, рекреаційний комплекс, туристичний сектор, креативну економіку та ін.
6. В рамках дослідження умов розвитку підприємницького середовища для забезпечення проведення екологічної модернізації національної економіки, автор наводить актуальність стратегічного підходу та зазначає необхідність розроблення відповідної системи стратегічного управління. На наш погляд, представлений аналіз має загальний характер та потребує більшої деталізації з визначенням конкретних стратегій стимулювання розвитку підприємницького середовища (стор. 194-201 дисертації).
7. Автор зазначає в роботі, що «держава повинна запустити механізм стимулювання, контролю та моніторингу екомодернізаційних змін, щоб економічні перетворення в національному господарстві мали необхідну інноваційну спрямованість». Доцільно було б, на наш погляд, більш ґрунтовно описати систему інструментів економічної мотивації суб'єктів

господарювання для реалізації механізму економічного стимулювання запровадження екологічних інновацій, задекларованого автором. (стор. 109-111 дисертації).

Слід зазначити, що вказані недоліки не занижують наукової і практичної цінності виконаної роботи.

Загальна оцінка дисертаційної роботи

Представлена дисертаційна робота Шкарупи Олени Василівни «Методологічні засади державного регулювання екологічної модернізації» виконана на належному науковому рівні, є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням. Положення та висновки, що викладені у роботі, є обґрунтованими та містять наукову новизну. В дисертаційній роботі досягнуто поставлену мету та виконано визначені завдання.

Дисертаційна робота та автореферат у цілому відповідають вимогам, які висуваються до докторських дисертацій «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Шкарупа Олена Василівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки
Кременчуцького національного
університету імені
Михайла Остроградського
Міністерства освіти і науки України**

О. І. Маслак

